

59. Heves – vár I.¹

Heves város belterületén a település központjába valószínűsített egykori török kori palánkvárnak napjainkra felismerhető maradványai már nincsenek. Talán az utcák nyomvonalára és az azok által alkotott telektömbök rajzolhatják ki a vár helyét, továbbá az egyes utcák szintbeli eltérése utalhat még arra, hogy korábban itt valamilyen mesterséges úton létrejött tereprendezés történhetett. Az eddigi helyszíni megfigyelések alapján délről a Fő út, keletről a Hősök tere fás sétánya, északról a Zrínyi Miklós és Hunyadi János utcák, nyugatról pedig a Hajnal utca által körbezárt terület az, amely környezetéből kiemelkedik és minden oldalról szembeötlő árokszerű mélyedéssel határolható le.²

Elsőként a Borovszky-féle megyei monográfia utalt röviden a török kori hevesi palánkra, melyet 1913-ban Soós Elemér Heves határában keletre, a Hanyi-ér nyugati partjára lokalizált.³ Jóval később Csorba Csaba foglalta össze az Alföld várairól szóló munkájában a hevesi várra vonatkozó adatokat.⁴

1981-ben Major Jenő foglalkozott részletesen Heves településtörténetével, melyben a török kori vár helyét a település központjába, a mai római katolikus templom elődjének tekinthető középkori Szent Márton hitvalló (*confessor*) tiszteletére szentelt templom, a Fő tér és az ettől keletre fekvő területre lokalizálta.⁵ 1978-ban a korábbi irodalom alapján a Heves megye műemléki topográfiájában Tombor Ilona foglalta össze a Heves történetére és várára vonatkozó adatokat. Utalt arra a szájhagyományra is, amely szerint: „a hevesi vár ott volt, hol jelenleg a hevesi templom van, s a hevesi templom a vár köveiből épült.”⁶

Később Sugár István foglalkozott a hevesi török kori palánkkal és lényegében elfogadta a Major Jenő által felvázolt lokalizációt. Megfigyelése szerint mind az I. katonai felmérés 1783. évi térképén, mind a település 1856. évi térképén a Major által megjelölt várterület zömében üres, alig-alig beépített és a vár körüli telkek helyén is csak két kastély és parkszerű hatalmas zöldterület található.⁷

lalása után október 16-án birtokba vették a hevesi palánkvárat is, mivel váratlan megjelenésükkel megakadályozták, hogy a kis palánk török őrsége Egerbe menekülhessen. Egykorú francia forrás szerint kb. 200 török került Heves vára elfoglalása során a szövetségesek kezére, és zsákmányul esett az erődítmény 4 ágyúja is.¹⁵

Később a török palánkvárat bizonyonnyal felégették, mert Heves 18. sz. elején történt újbóli benépesítése során, valamint később már nem említik.

¹ Hevesen a kutatók egy kora-Árpád-kori sánctörés kutatásával is foglalkoztak eddig érdemi eredmény nélkül, melynek összefoglalását lásd: a További kutatást igénylő bizonylatlan helyszínek, objektumok és adatok fejezetben „Heves – vár II.” alatt.

² FODOR L., 2001. 76–77. – A megfigyelések elsődlegesen az „ispáni vár” azonosítására koncentráltak, de az utcák árokszerű mélyedésben való elhelyezkedése talán inkább a török kori palánkvár árkanak feleltethető meg.

³ REISZIG E., 1909. 154.; SOÓS E., 1913. 47–56. – Soós Elemér a feltételezett honfoglalás-kori várat is ide helyezte.

⁴ CSORBA CS., 1972. 201.

⁵ MAJOR J. – PALOVICS L., 1981. 58.

A településről 2001-ben megjelent tanulmánykötetben Hegyi Klára ismertette a hevesi török kori várra vonatkozó adatokat elsősorban a török források alapján, melyet 2007-ben kiegészített formában újra közreadott.⁸

Verancsics Antal egri püspök egyik leveléből tudjuk, hogy 1557-ben a budai basa Eger vidékének bekerítése céljából Hevesre palánkvár építését vette tervbe.⁹ 1567-ben a hatvani bég kegyetlenül feldúlta és teljesen elpusztította Hevest és környékét, melyet a mezőváros valahogy még kihevert, de Heves neve 1583-ban szerepelt utoljára a dézsmajegyzékekben.¹⁰

Egyes adatok ugyan arra utalnak, hogy Hevesen a törökök már 1584-ben palánkvárat építettek¹¹ de ennek a török forrásokban nincs nyoma. Az első forrás, amelyekben Heves, mint erősség feltűnik, egy olyan egri zsoldlista, amely 1015. év, azaz az 1606. május 9-e és 1607. április 27-e közötti időszak állapotát tükrözi. Ebben több Eger és környékbeli vár: Sirok, Cserépvár, Hatvan védőjének neve mellé jegyezték be, hogy Hevesbe helyezték át. E bejegyzések tudósítanak arról is, hogy az áthelyezéseket Szinán egri pasa rendelte el, aki kétszer viselte Egerben a beglerbégi posztot. Először 1596–1597-ben, másodszor 1604–1606-ban. Hevest nyilván ez utóbbi hivatali idejében erődíttette meg és látta el őrséggel, valószínűleg 1605–1606-ban. Létesítésére talán az 1594-ig fennállt Jászberény (Dzsánfedá) palánkjának pótlása miatt kerülhetett sor.¹² Az ekkor felvett zsoldlista töredékes volta miatt az ide települt őrség létszáma és összetétele bizonytalan, de a lista alapján összeszámolható 57 főnél bizonyára nagyobb volt.¹³

1626-ban Bethlen Gábor úgy tudta, hogy a hevesi török palánkvár őrsége 200 lovasból és 300 gyalogosból áll, ami aránytalanul sok ahhoz képest, hogy ugyanakkor Hatvan török őrségét 600 főre becsülte.¹⁴

A felszabadító háborúk idején, 1685 őszén, a Vác irányából előretörő Mercy altábornagy és a hozzá beosztott Heissler tábornok vezette szövetséges keresztény hadak Szolnok elfog-

⁶ TOMBOR I., 1978a. 282–283.

⁷ SUGÁR I., 1985. 273.; SUGÁR I., 1987a. 35.; SUGÁR I., 1992. 29–32. – I. kat. felmérés: Coll. XIX. Sect. 17.; 1856. évi térkép: Heves M. Lt. Térképgyűjtemény. Úrbéri térképek. 158.

⁸ HEGYI K., 2001. 126–127.; HEGYI K., 2007. 88, 89, 92, 94, 1524–1525.

⁹ BOROVSZKY S., 1909. 89.

¹⁰ TOMBOR I., 1978a. 282.

¹¹ SOÓS I., 1975. 257.

¹² HEGYI K., 2001. 126.; HEGYI K., 2007. 94, 657, 1524. – Egy év nélkül, azonban kiadója által 1598 körülre datált török okmány szerint már ekkor állt a hevesi palánk, amikor a gyöngyösiei végeztek rajta javítási munkákat. Az okmány körülbelüli datálása azonban bizonytalan, ezért nem kizárt annak későbbi keltezése sem. Vö.: FEKETE L., 1932–1933. 296.

¹³ HEGYI K., 2001. 126–127.; HEGYI K., 2007. 1524–1525. – az ismert létszám adatok részletes elemzésével.

¹⁴ SUGÁR I., 1985. 275.; SUGÁR I., 1987a. 37.; SUGÁR I., 1992. 32.

¹⁵ HORNYIK J., 1866. IV. No. 42.; REISZIG E., 1909. 154.; BÁNLAKY J., 1940. 153.; TOMBOR I., 1978a. 282.; SUGÁR I., 1985. 275.; SUGÁR I., 1992. 32.; HEGYI K., 2001. 127. – Heves őrsége 1682-ben még a helyén volt. Ezt egy keletlenül, biztonsággal 1682. szeptember 8-ára datálható utasítás bizonyítja, amellyel Ibrahim egri pasa a hevesi agákat Gyöngyösre rendelte. Vö.: SUGÁR I., 1992. 32.; HEGYI K., 2007. 1524.